

60-ЧЫ ИЛЛƏРДƏ АЗƏРБАЈЧАНДА КƏНД ƏЪАЛИСИНƏ КИТАБ ТИЧАРƏТИ ХИДМƏТИ

Рамиз ҺƏМИДОВ

баш мұәллим

Республикамызда китаб тичарəти Һəмишə мұəјјən проблемлэр вə чəтинликлэрлə гаршылашмышдыр: нəшр олунан китабларын охучуларын тэлəбатына ујғун кəлмэмəsi, мəзмуну, елми сəвијјəsi, бəдии вə полиграфик тэртибаты јүксək олан китабларын аз нəшр олунмасы, китаб тичарəти шəбəkəсинин дөврүн тэлəблэринə чаваб вермэмəsi, мадди-техники базасынын зəиф олмасы, ихтисаслы кадрларын чатышмамасы вə с. кими мəсələlэр бу гəбилдэндир.

Сосиализм системиндə китаб идеоложи ишин бир саҺəsi Һесаб олундуғундан онун нəшри вə јайылмасында мөвчуд олан нөгсанлар вахташыры партија вə дөвлəтин гəбул етдији зəрури тэдбирлэрин кəмəји илə арадан галдырылырды. Лакин бир сыра саҺэлэр кими китаб тичарəтиндə дə елə мəсələlэр вар иди ки, онлары республика чэрчивəсиндə Һəлл етмək мүмкүн олмурду.

Совет Иттифагынын мəркəзи Москва бүтүн əсас саҺэлэрə, о чүмлэдөн китаб нəшри вə тичарəти ишинə рəһбэрлији дə өз əлиндə сахлајырды. ССРИ-нин Һэр јериндə китаб тичарəтинин тəшкили гайдасы, гурулушу, китаб нəшринин вəзијјəти, китаб тəблиғи вə рекламы ејни формада иди вə ејни маҺијјət кəсб едирди.

Бу принцип китаб тичарəти тəшкилатларынын гурулушуна вə идарə олунмасына да аид иди. Јə'ни Совет Иттифагынын диқəр ре-кионларында китаб тичарəти нечə идарə олунур, Һансы принцип əсасында ишлəјирдисə, Азэрбајчанда да о чүр иди. Ишин белə

тәшкили вә мөвчуд идарәчилик системи исә китаб тичарәтинин инкишафына мане олурду. Мәркәздә республикаларын спесифик хүсусийәтләри нәзәрә алынмырды. Белә ки, онларын чоғрафи мөвгеји, әразиси, әһалисинин сајы, милли адәт-ән'әнәси, китаба мүнәсибәти, алычылыг габилыйәти, мәдәни сәвијјәси, мадди-техники базасы мұхтәлиф иди вә бу мұхтәлифлик республикаларда, о чүмләдән Азәрбајчанда китаб тичарәтинин дүзкүн тәшкилинә фәрди јанашылмасыны тәләб едирди.

Мә'лум олдуғу кими, XX әсрин 60-чы илләриндә китаб тичарәтинин тәшкили ССРИ Назирләр Советинин Мәтбуат Комитәсинә һәвалә едилмишди. Бу комитә өзүнүн "Сојузкнига" ("Иттифагкитаб") адлы баш тәшкилаты васитәси илә өлкәдәки бүтүн китаб тичарәти системинә рәһбәрлик едирди. Һәр бир мүттәфиг республика мәтбуат комитәсинин Китаб Тичарәти Бирлији фәалијјәт кәстәрирди ки, бу бирлик дә "Сојузкнига"дан алдығы кәстәришләри јерләрдә һәјата кечирирди.

60-чы илләрдә Азәрбајчан Мәтбуат Комитәсинин (сонрадан онун ады Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси олмушдур) табечилијиндә фәалијјәт кәстәрән "Азәркитаб" Республика Китаб Тичарәти Бирлији јеканә тәшкилат иди ки, республика әразисиндә һәјата кечирилән бүтүн китаб тичарәти ишләринә рәһбәрлик едирди.

Ону да гејд едәк ки, һәммин дөврдә китаб тичарәтинин вәзијјәти ачыначағлы иди. Рајонларын чохунда китаб мағазалары учуг-сөкүк биналарда, зирзәмиләрдә, бә'зән исә шәхси евләрин бир тәрәфиндә јерләширди. Кәндләрдә китаб мағазасы вә ја китаб көшкү јох иди. Китаблар пис вәзијјәтдә сахланылдығы үчүн тезликлә хараб олуб сатыш кејфијјәтини итирирди. Китаб рекламындан, тәблиғиндән, мағазаданкәнар китаб тичарәтиндән, китаб тичарәтинин мүтәрәғти формаларынын тәтбигиндән данышмаға дәјмәзди. Китаб мағазалары әрзаг вә сәнајә маллары сатмаг үчүн нәзәрдә тутулмуш кәһнә, сыныг аваданлыгларла ишләјирди. Китаб тичарәти кадрлары үмумийәтлә чатышмырды. Һеч бир али вә ја орта ихтисас мәктәбиндә китаб тичарәти үзрә мүтәхәссисләр һазырланмырды. Баш идарә илә әлағә чох зәиф иди. Тәсәввүр етмәк чәтин дејил ки, нәглијјатын, рабитәнин пис инкишаф етдији 60-чы илләрдә Бақы шәһәриндә јерләшән "Азәркитаб" вә онун анбарлары 400-500 км узагдакы Лерик, Јардымлы, Кәлбәчәр, Лачын, Губадлы, Зәнкилан, Астара, Балакән, Жәдәбәј вә с. рајон мәркәзләри илә нечә әлағә сахлаја биләрди. Китаб мағазаларында телефон јох иди. Һәммин рајонларын китаб мағазаларынын ишчиләри һәр һансы кичик бир мәсәләни (әмәк һагты алмаг, мә'зунийәтә чыхмаг, китаб

сифариш вермәк, китаб апармаг, мағазада кичик тә'мир ишләри көрмәк вә с.) һәлл етмәк үчүн Бақыја кәлмәли олурдулар вә тәбии ки, бу мүддәтдә китаб мағазасы бағлы галырды. Мағазанын вә ишчиләрин бүтүн мәсәләләри Бақыда һәлл олунурду. Рајонда һеч бир тәшкилат китаб мағазасынын иши илә марагланмыр вә проблемләрини һәлл етмирди. Јени нәшр олунан китаблар учғар кәнд рајонларына, еләчә дә Нахчыван МССР-ә узун фәсиләләрлә кәндәрилирди.

"Азәркитаб" Бирлијинин мадди-техники базасы чох зәиф иди. Рајон китаб мағазаларына чап мөһсулларыны кәндөрмәк үчүн нәглијјат васитәләри чатышмырды. Јени китаб мағазалары тикмәк, кәһнәләрини тә'мир етдирмәк, јени аваданлыгларла тәһиз етмәк үчүн вәсаит јох иди, Китаб мағазаларына вахтлы-вахтында нәзәрәт етмәк, јохламаг, тә'лимәти кәстәришләр вермәк үчүн ихтисаслы кадрлара бөјүк еһтијач дујулурду. Бүтүн бу вә диқәр мәсәләләр илләрлә јығылыб галыр вә һәлл едилмирди.

Азәрбајчан һөкүмәти, еләчә дә Дөвләт Мәтбуат Комитәси вәзијјәти билсә дә рајонларда китаб тичарәтинин дөврүн тәләбләри сәвијјәсиндә тәшкили үчүн тәдбир көрүлмүрдү. Иттифаг һөкүмәтиндән јүксәк сәвијјәдә гәрар вә кәстәриш олмадығы үчүн китаб тичарәтинин тәшкилати гурулушунда дәјишиклик етмәк мүмкүн олмурду.

Һәммин дөврдә республикада китаб тичарәти шәбәкәси јарытмаз ишләдијиндән вә онунла әлағәдар китаб тәблиғи вә рекламы ән ашағы сәвијјәдә олдуғундан нәшр олунан китаблар пис сатылып, бу исә китаб нәшринә мәнфи тә'сир кәстәрирди. Әһалинин китаба олан тәләбатынын өјрәнилмәси үмумийәтлә јаддан чыхмышды. Нәшријјатларла әлағә зәиф олдуғуна көрә онлар өз истәдикләри китаблары нәшр едир, тәләбат вә тәклифи нәзәрә алмыр, тиражы өзләри мүәјјәнләшдирирдиләр. Китабларын кејфијјәти пис вәзијјәтдә иди. Бақыдан узагда јашајан кәнчләрин, зијалыларын зөвгүнә, марағына, һәјатына ујғун әсәрләр чох аз-аз нәшр олунурду. Бу исә нәтичәдә рајон китаб мағазаларында мал еһтијатынын лазымсыз китаблар һесабына һәддиндән артыг чоһалмасына кәтириб чыхармышды.

Нәһајәт, буз әримәјә башлады. Сов. ИКП МК 1967-чи ил нөјабр ајынын 14-дә "Өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндә олан чидди нөгсанлар вә онларын арадан галдырылмасы һагтында" гәрар гәбул етди.¹ Гәрарда өлкәнин кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндәки нөгсанлар тәнгид олунур вә онларын тә'чили олараг арадан галдырылмасы үчүн јоллар кәстәрилирди. Гәрарын китаб тичарәтинин инкишафына ән бөјүк тә'сир ондан ибарәт

иди ки, өлкөнүн кәнд јерләриндә апарылан китаб тичарәти иши 1968-чи илдә Дөвләт Мәтбуат Комитәсиндән (“Сојузкнига”дан) алыныб Истехлак Кооперасијасына (“Сентросојуз”ун нәздиндә јени јарадылмыш “Сентрокоопкнига”ја) һәвалә едилди.

Һәмин гәрарла әлагәдар олараг Азәрбајчан КП МК 1968-чи ил феврал ајынын 20-дә “Республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинин тәшкилиндәки чидди нөгсанлар һаггында” гәрар гәбул етди.² Гәрарда республиканын кәнд вә рајонларында китаб тичарәти ишиндә олан чидди нөгсанлар, чатышмазлыглар кәстәрилик вә онларын тә’чили олараг арадан галдырылмасы үчүн тәдбирләр мүүјјәнләшдирилди.

Азәрбајчан Истехлак Чәмијјәтләри Иттифагынын (“Азәриттифаг”ын) нәздиндә Китаб Тичарәти Идарәси јарадылды вә республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинә рәһбәрлик “Азәркитаб”дан алыныб Китаб Тичарәти Идарәсинә (сонралар онун ады “Кәндкитаб”, даһа сонра исә “Азкоопкитаб” адландырылды) верилди.

Мә’лум олдуғу кими, “Азәриттифаг” кооператив тичарәти јолу илә республиканын кәнд вә рајонларында әһалијә бүтүн саһәләр (әрзаг, сәнајә, тәсәррүфат, кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары, мәдәни маллар вә с.) үзрә хидмәт кәстәриди. Һәр бир рајонда “Азәриттифаг”а табе олан вә јахшы малијјә имканларына малик тичарәт тәшкилатлары - рајон истехлак чәмијјәтләри јарадылмышды. Һәмин гәрара әсасән рајонларда фәалијјәт кәстәрән китаб тичарәти шәбәкәси дә истехлак чәмијјәтләринә табе едилди.

Јени идарәнин јарадылмасы илә әлагәдар олараг республиканын 52, һабелә Нахчыван МССР-ин 5, ДГМВ-нин 4 рајонундакы китаб тичарәти шәбәкәси мал галығы илә бирликдә јени јарадылмыш идарәјә верилди.³ Јалныз республиканын 12 шәһәриндәки китаб тичарәти “Азәркитаб”да галды.

Китаб тичарәти идарәси тәшкил едиләркән онун штатында 10 ишчи варды. Әсасән әмтәәшүнас вә тә’лимачылардан ибарәт һәмин ишчиләр 1969-1970-чы илләрдә рајонлардакы китаб тичарәти шәбәкәсинин тәһвил алынмасы илә мәшғул олмушлар. Һәмин мүддәтдә китаб мағазаларында тичарәт, китабын тәблиғи вә рекламы апарылмагла јанашы, мал-материал дөјәринин, биналарын, көшкләрин “Азәркитаб”дан тәһвил-тәслими һәјата кечирилиб.

Илк вахтлар идарәнин топдансатыш базасы олмамашдыр. Чап мәһсуллары китаб тичарәти тәшкилатынын сифариши илә нәшријјатлардан “Азәркитаб”ын топдансатыш базасына дахил олмуш, орадан исә рајон китаб мағазаларына дашынмышдыр. Китаб тичарәти идарәси рајон китаб мағазаларыны чап мәһсуллары илә

тәһиз етмәклә бәрәбәр, һәмин мағазалара тә’лимәти кәстәришләр, мәсләһәтләр верир, чап мәһсулларынын тичарәт залында јерләшдирилмәси, реклам вә тәблиғ едилмәси, мағазаданкәнәр китаб тичарәти формаларынын, китаб сатышы ајлыгларынын, онкүнлүкләринин, һәфтәликләринин кечирилмәсиндә, китаб базарлары, сәркиләр, сатышлар вә јармаркаларынын тәшкилиндә вә с. көмәкликләр едирди.

Гәрардан сонра “Азәриттифаг”ын малијјә имканлары чәрчивәсиндә рајон мәркәзләриндә јени типли лајиһәләр үзрә китаб евләри тикилиб истифадәјә верилмәјә башлады. Гыса мүддәтдә Загатала, Балакән, Астара, Ләнкәран, Күрдәмир, Гәбәлә, Оғуз, Имишли, Ағдам, Фүзули, Гах, Масаллы, Салјан, Саатлы, Губа, Хачмаз вә с. рајонларда икимәртәбәли “Китаб евләри” тикилди.

Азәрбајчан Дөвләт Университетиндә али, Бақы Кооператив Техникумунда орта ихтисас тәһсилли китаб тичарәти кадрлары һазырланмаға башланды.

Артыг кәнд әһалисинә китаб тичарәти хидмәтиндә хејли ирәлиләјишләр варды. Адамбашына китаб сатышы артмаға башламыш, китаб тәблиғи вә рекламы исә күнүн тәләбләри сәвијјәсинә јүксәлмишди.

Дөвләт гајғысы вә јени китаб тичарәти системинин јарадылмасы республикамызда 60-чы илләрин икинчи јарысындан сонра бу саһәнин инкишафына тәкан верди.

МӘНБӘЛӘР

1. Өлкөнүн кәнд јерләриндә китаб тичарәти ишиндә олан нөгсанлар вә онларын арадан галдырылмасы һаггында: Сов. ИКП МК-нын гәрары // Коммунист. - 1967. - 15 ној.

2. Республиканын кәнд јерләриндә китаб тичарәтинин тәшкилиндәки чидди нөгсанлар һаггында: Азәрбајчан КП МК-нын гәрары / Коммунист. - 1968. -21 феврал.

3. Аллахвердијев Б.В., Мәммәдзадә Р.А. Мүасир мәрһәләдә китаб тичарәтинин тәшкили. - Б.: Жәнчлик, 1996, - с.43.